

Hız. Muhammed ve Pozitif Bilimler*

Enbiya Yıldırım

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

KURAMER

Hız. Muhammed'in pozitif bilimler bağlamında sahip olduğu bilgi ile bu bilginin doğruluk derecesi onun vahiy dışında kalan mâlûmatının sınırlarını çizmek ve peygamber tasavvurumuzu belirginleştirmek açısından önemlidir. Bu konu Hız. Muhammed'in her yapıp ettiğinin ilâhî menşeli olup olmadığı, Sünnet'in neliği tartışmalarıyla keza pozitif bilimlerin alanına giren rivayetlerin nasıl anlaşılması ve değerlendirilmesi gerektiğiyle de yakından ilgilidir. Bu nedenle meselenin sağlıklı bir şekilde ortaya konulması Hız. Peygamber'i doğru anlamak yönünden çok önem arz etmektedir.

I. İslam Öncesi Araplarda Pozitif Bilimler Bilgisi

Hız. Peygamber'in pozitif bilimler alanındaki bilgisine bakmadan önce, işe İslam öncesiyle başlamamız, o dönemin tablosunu ana hatlarıyla yansıtmamız gerekmektedir. Bunu Hız. Peygamber'in bilgisinin mukaddimesi olarak da kabul edebiliriz. Kabile hayatının egemen ve yazım geleneğinin son derece zayıf olduğu bir coğrafyada yaşayan insanların öncelikle evrene bakışlarını tetkik ettiğimizde, İslam öncesi Arap toplumunda kendi dönem şartları içinde bilimsel bir temele dayanmayan halk inanışlarının hayli yaygın olduğu ve tabiat hadiselerinin arkasında birtakım güçlerin bulunduğu vehme-

dildiği görülür. Bu bağlamda ilk göze çarpan husus, Arabistan'ın bazı bölgelerinde, insanı etkileyen olağanüstülükleri sebebiyle Güneş ve Ay'a yaygın bir şekilde ibadet edilmesiydi. Bazı kabilelerin ilah olarak gördükleri Güneş'e saygı göstermek amacıyla meşaleler yakarak tavaf ettikleri, Güneş adına yaptıkları putlara tapındıkları, Mekke'de ise Ay için özel bir merasim düzenlendiği, Ay'la ilgili putlar edinildiği, adlarına kurbanlar kesildiği bilgisi kaynaklarda genişçe yer almaktadır. Nitekim Kur'an söz konusu yanlışa vurgu yaparak Allah tarafından yaratılmış olan bu varlıklar yerine onları yaratan Allah'a secde edilmesini istemiştir.¹

* Bu tebliğ "İslam Geleneğinde ve Modern Dönemde Hadis ve Sünnet" kitabında (Temmuz-2020, s. 503-524) neşredilmiştir.

1 Bkz. Fussilet 41/37.

Güneş ve Ay'a secde edilmesi yanında, bu ikisinin tutulması, kâinatta meydana gelen bir olaya veya büyük bir insanın ölümüne işaret sayılıyordu. Nitekim Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in vefatından sonra güneş tutulmuş, bazı sahâbîler bunu önceki inanışlarında olduğu gibi onun ölümüne bağlamışlardı. Hz. Peygamber ise şöyle buyurmuştu: "*Güneş ve Ay Allah'ın ayetlerinden birer ayettir. Bunlar bir kimsenin ölmesi veya hayatı sebebiyle tutulmazlar.*"² Gök cisimlerine yönelik olarak Arabistan'da yaygın olan bir inanış da yıldızlara tapınmaktı (star-cult). Bunun Bâbil dinlerinin bir parçası olarak yayıldığı belirtilmektedir. Bu inanış çerçevesinde çeşitli yıldızların putları yapılarak adlarına kurbanlar kesilirdi.

Aynı zamanda kayan yıldız bir hükümdarın ölümüne, doğumuna veya önemli bir hadisenin vukuuna işaret sayılırdı. Yağmur, rüzgâr, fırtına, havanın ısınması veya soğuması gibi tabiat olayları ile ağaçların döl lenmesi de o zamanki inanışa göre yıldızlar sebebiyle olmaktadır. Nitekim bu hususa vurgu yapan Hz. Peygamber, "*Allah gökten bereket indirdiği her vakit insanlardan bir grup küfranda bulunurlar. Allah yağmuru indirir; onlar 'Şu yıldız şöyle yaptı, böyle etti' derler*" buyurmuştur.³ Câhiliyye döneminde gök gürültüsü de bulutlarla görevli bir meleğin sesi sanılırdı. Bu me-

lek, bulutları emrine aykırı davranmaktan alıkoyar ve sürüsünü sevk eden çoban gibi onları oradan oraya güderdi. Cinlere de bazı görevlerin yüklendiği Câhiliyye anlayışında, suların buharlaşması ve sert çöl ortamında havanın güneş ışığında kırılarak değişik hallere girmesi cinlerle irtibatlı görülürdü. Bazıları yağmur gibi tabii hadiselerin gerçekleşmesinde de cinlerin aracı olduğuna inanırdı.⁴ Bütün bu inanışlar Arabistan'ın her bölgesinde şüphesiz aynı değilse de, inanç dünyasının renkliliği hususunda bir fikir vermektedir. Hz. Peygamber bu tür inanışların kabul edildiği bir bölgede yetişmiş ve İslam'a davete başlamıştır. Bu bilgiler aynı zamanda bu hususlarda Hz. Muhammed'in sahip olabileceği bilginin üst seviyesini de göstermektedir.

“

Güneş ve Ay'a secde edilmesi yanında, bu ikisinin tutulması, kâinatta meydana gelen bir olaya veya büyük bir insanın ölümüne işaret sayılıyordu. Nitekim Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in vefatından sonra güneş tutulmuş, bazı sahâbîler bunu önceki inanışlarında olduğu gibi onun ölümüne bağlamışlardı.

”

2 Buhârî, "Küsûf", 1-2; Nuveyrî, *Nihâyetu'l-Ereb*, I, 48.

3 Buhârî, "Ezân", 156; Müslim, "İman", 32.

4 Câhiliyye dönemi inanışlarıyla ilgili olarak bkz. Şehristânî, *Milel*, III, 722-723; İbn Kuteybe, *Kitâbu'l-Envâ*, s. 8-9, 13-5; Kalkaşendî, *Nihâyetu'l-Ereb*, s. 452; *Subhu'l-A`şâ*, II, 179; Ya`kûbî, *Târîh*, I, 254-257; Kastallânî, *İrşâdu's-Sârî*, VII, 144; Nuveyrî, *a.g.e.*, I, 49, 56-65, 85.

Bu inanışlar yanında Araplar, aşırı sıcak nedeniyle özellikle gece yolculuk yapmak zorunda kalmalarından ötürü saharalarda yön bulmada, kestirme yoldan gitmede, haramîlere yakalanmadan taşıdıklarını güvenle ulaştırmada ve vakitlerin tespitinde gök cisimlerinden son derece yararlanmaktaydı.⁵ Böylece onlar, meydana gelme nedenlerini bilmeseler bile çağlar boyunca kazandıkları birikimi günlük hayatlarında son derece başarılı bir şekilde kullanıyorlardı. Hangi tür şimşek çaktıktan sonra veya hangi tür bulutlardan sonra yağmur yağacağını; hangi yıldız ne zaman doğarsa havanın nasıl olacağını tahmin etmeleri gibi. Bunun yanında, Ay ve Güneş'in davranışlarında isabetli olarak kullanıyorlar, kaç gün sonra Ay'ın yıldızın yanına geldiğini hesap ederek ayları hesaplıyorlardı. Nitekim nesî` uygulaması bunun delilidir. Keza mevsimlerin zamanlarını, bayram günlerini, ne vakit ticaret için dışarı çıkacaklarını ve yolculuk zamanlarını tespit ediyorlardı. Ekin zamanını, hasadın vaktini, hurmaları aşılama dönemini, olgunlaşma ve toplama vaktini de hep yıldızlar vasıtasıyla takip ediyorlardı.⁶ Ancak bütün bu birikim, mücerred müşâhede ve tecrübeye elde edilmiş bilgilerdi. Tıp ile ilgili uygulamalara baktığımızda uygulanan yöntemlerin tecrübeye dayalı "geleneksel/tabii

tıp, şifalı bitkilerle tedavi" olduğunu görmekteyiz. Örneğin balla tedavi, hacamat, dağlama, rukye; sarımsak, soğan, kimyon, kereviz, hardal, çemen, enfiye, çörek otu gibi bitkilerin tedavide kullanılması yanında dişlerin sağlıklı korunması için erak ve

“

Dolayısıyla kevnî ayetlerde Câhiliyye döneminin bâtil inanışlarına yönelik toptan bir reddin söz konusu edildiğini, bütün tabiatın Allah'la ilişkilendirildiğini ve yeni inanç dünyasının Allah merkezli olarak inşa edildiğini söyleyebiliriz.

”

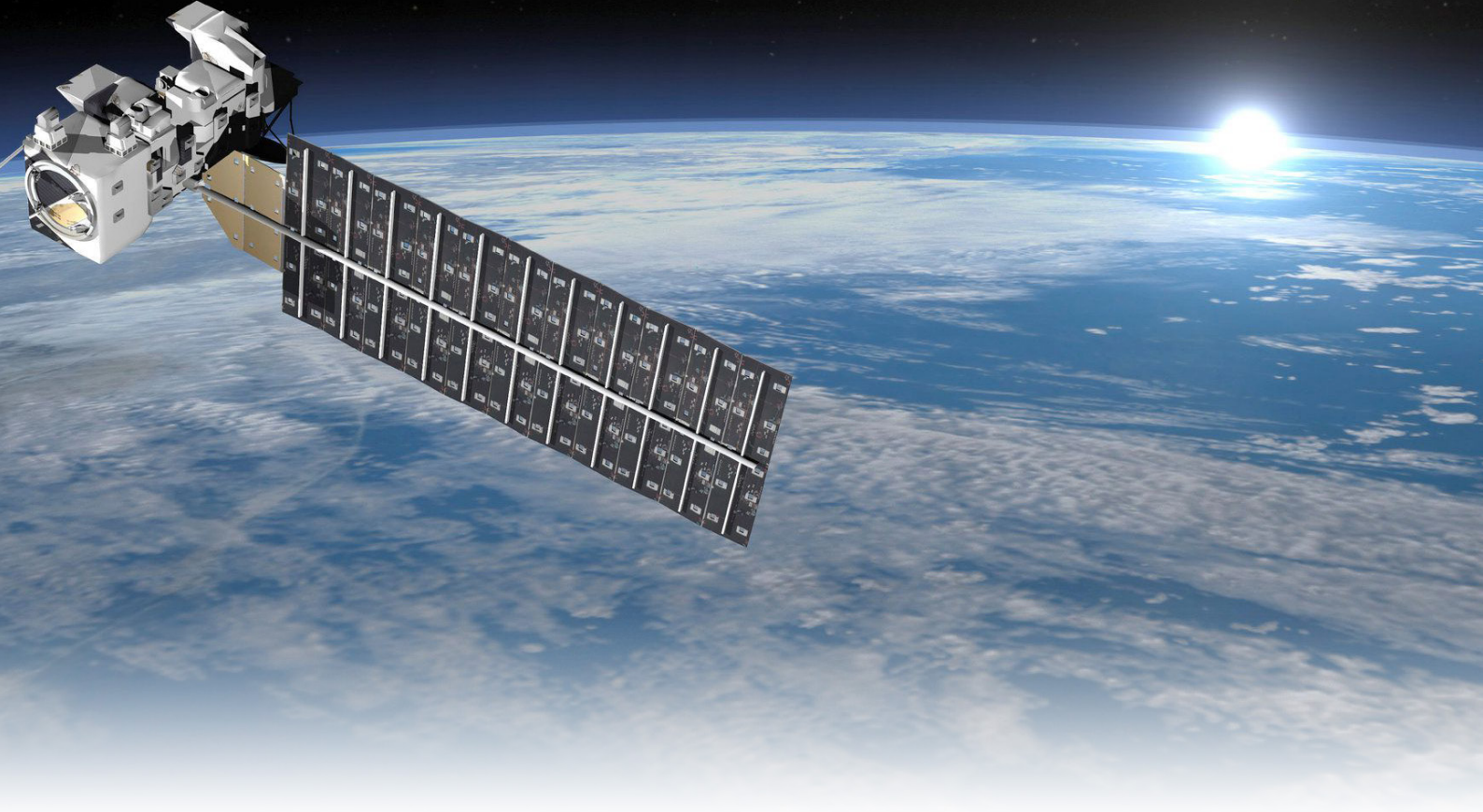
bazı ağaçları fırça olarak kullanmak, göz iltihabı için ismid ve diğer sürme çeşitleriyle tedavi olmak, lavman (hukne), yaraların tedavisinde zakkum kullanmak bilinen tedavi usûlleriydi. Cüz zam, sedef, humma (sıtma) maruf hastalıklardı. Sünnet olmak da hâkim bir gelenektir.⁷ Sonuç olarak, bölgenin kendi birikimi yanında, güneybatı İran'daki Cundişapur'da yürütülen tıp eğitimi ve öğretiminin sunduğu bilgiler de kısmen uygulanmaktaydı.⁸

5 Bkz. İbn Kuteybe, *a.g.e.*, s. 2, 190-192; Bedr, *el-Felek inde`l-Arab*, s. 7.

6 Bkz. İbn Kuteybe, *a.g.e.*, s. 177-180; İbn Manzûr, *Kitâbu Nisâri`l-Ezhâr*, s. 110; Ahmed, *Târîhu`l-Felek inde`l-Arab*, s. 15; Reffâ`, *Ruvvâdu İlmî`l-Felek*, s. 31; Mucâhid, *Târîhu İlmî`l-Felek*, s. 89-90, 109-111; Şâmî, *İlmü`l-Felek*, s. 78-79.

7 Bkz. Ali, *el-Mufassal fî Târîhi`l-Arab*, VIII, 390-418. Aynı şekilde, (sihhati üzerinde tartışmalar olan) Hz. Peygamber'in hastalanan bir gruba tavsiye ettiği, develerin idrarlarını içerek tedavi olmaları yöntemi de (Bkz. Buhârî, "Hudûd", 17) Hz. Peygamber'in başlattığı bir uygulama değildir. Çünkü Câhiliyye şairi Lebîd b. Rebîa el-Âmirî'nin şiirinde geçtiğine göre, onlar develerin bevdillerini tedavi için kullanıyorlar, bazen da hastaların içmesi için kaynatıyorlardı. Bkz. Lebîd, *Dîvânu Lebîd b. Rebîa el-Âmirî*, s. 123; Ali, *a.g.e.*, VIII, 397. Beyhakî de midede su birikmesi durumunda develerin bevdillerinin içildiğini nakleder. Bkz. *Ma'rife*, III, 370-371.

8 Bkz. Fazlur Rahman, *İslam Geleneğinde Sağlık ve Tıp*, s. 61.

II. Kur'an'da Pozitif Bilimler

Kur'ân-ı Kerîm gök cisimleriyle kâinat olaylarına oldukça fazla yer ayırmaktadır. Ancak bu zikrediş tamamen Allah'ın azametini ortaya koymaya ve kâinattaki her şeyin onun kudretiyle olduğu gerçeğine dikkat çekmeye yöneliktir. Mesela Kur'an, Güneş, Ay ve yıldızları tapınılacak nesnelere değil, Allah'ın kudretinin birer yansıması olarak sunar. Bunu yaparken bazen onların işlevleri ve fonksiyonlarına da kısaca değinir. Ancak hitapta öne çıkan unsur Allah'ın azametidir. Çünkü ilâhî hitabın amacı fizik, astronomi vb. bilgisi sunmak değil, onun varlığını kevnî delillerle ispat

etmek, bunu yaparken de tapınılan şeylerin esasında Allah'ın yaratıkları olduğunu göstermektir. Mesela diğer yıldızlar içinde daha çok tapınılan Şi'râ yıldızından Kur'an bahsetmekte ve "Doğrusu, Şi'râ (yıldızı)nın Rabbi de odur."⁹ buyurmaktadır. Dolayısıyla kevnî ayetlerde Câhiliyye döneminin bâtıl inanışlarına yönelik toptan bir reddin söz konusu edildiğini, bütün tabiatın Allah'la ilişkilendirildiğini ve yeni inanç dünyasının Allah merkezli olarak inşa edildiğini söyleyebiliriz.¹⁰ Bunun yanında Kur'an, şifalı gıdalardan ve faydalı meyvelerden de bahseder. Bal, zeytin, incir, nar ve üzüm¹¹ gibi. Bunlardan söz ederken, tedavi boyutuyla ilgili bilgi vermez.

9 Necm 53/49.

10 Örnek olarak bkz. Fâtır 35/41; Hicr 15/19; Enbiyâ 21/32-33; Hûd 11/7.

11 Bkz. En'âm 6/99; Nahl 16/68-69; İsrâ 17/91; Muhammed 47/15; Rahmân 55/68; Tîn 95/1.

III. Hz. Muhammed'in Birikimi

Hz. Peygamber'in sahip olduğu pozitif bilgi birikimine göz attığımızda ortaya şu tablonun çıktığını görmekteyiz:

A. Evren

Hz. Muhammed'in kevnî ayetlere ve kâinat olaylarına yaklaşımını anlayabilmek amacıyla hayatına baktığımızda, özellikle ilgili ayetler hakkında neler söylediğine dair elimizde fazla bilgi bulunmadığını görürüz. Bununla birlikte, onun söz konusu ayetler bağlamında veya çoğunlukla olduğu gibi evrende çıplak gözle müşâhede ettikleri karşısında ya da sohbet sırasında sözün uygun düşmesi durumunda bazı bilgiler verdiği anlaşılmaktadır. Rivayetlerin büyük çoğunluğunda Hz. Peygamber'in bunları çeşitli ayetler bağlamında söylediği geçmese de, ilgili ayetlerle irtibatlı olarak söylediğini düşünmek zayıf bir ihtimal değildir. Onun verdiği bilgilerin bir kısmı bizzat Kur'an'ın kendisine dayanmakta olup önemli bir kısmı ise tefsir sadedinde zikredilebilecek mâlûmatlardır. Bunlardan birkaç konuyu sunacak olursak, zihnimizde, Hz. Peygamber'in evren tasavvuruyla ilgili bir tablo oluşacaktır. Rivayetlerden bir kısmı çeşitli gerekçelerle sahih kabul edilmeyecek olsa bile, bütün olarak göz önünde bulunduruldukların-

da yine de kanaat oluşturacak bir yapıdadır. Zaten bizim amacımız da tek tek her hadisin sıhhat durumunu irdelemek değil, Hz. Muhammed'in bakış açısını yakalamaya çalışmaktır.

1. Gayb

Hz. Peygamber'den gelen ve arş, cennet, cehennem, bunların yapısı, içlerinde cereyan eden ve edecek olan durumlar gibi eskatoloji bahsi içinde değerlendirilebilecek hadisler genel hadis külliyyatı içinde çok fazla yer tutmaktadır. Biz bu rivayetlerden sadece birkaç örnek sunmak istiyoruz. Böylece Hz. Peygamber'in bu alandaki bilgisinin yapısıyla ilgili bir kanaat oluşturmak istiyoruz:

a) *"O'nun Arş'ı, tıpkı üstünde bir kubbe gibi, semavâtının üzerindedir... Arş, Zât-ı Zülcelâl sebebiyle, tıpkı süvarisi sebebiyle atın ses çıkarması gibi inleyip ses çıkarır."*¹²

b) “Cennet yüz derecedir. Her derece arasında yüz yıllık mesafe vardır. Firdevs en üst derecedir. Dört nehir buradan çıkar. Arş da Firdevs’in üstündedir.”¹³

c) “İstifade ettiğiniz bu ateş cehennem ateşinin yetmişte biri olup deniz suyuyla karıştırılmıştır. Böyle olmamış olsaydı, Allah bunda hiç kimse için istifade etme imkânı yaratmazdı.”¹⁴

d) “Cehennem ateşi bin yıl yakıldı. Öyle ki kıpkırmızı oldu. Sonra bin yıl daha yakıldı, öyle ki beyazlaştı. Sonra bin yıl daha yakıldı. Şimdi o siyah ve karanlıktır.”¹⁵

2. Kâinatın Yaratılışı

Hız. Peygamber’den, yaratılışın gerçekleşme zamanı ve safahâtıyla ilgili pek çok hadis gelmektedir. Bunların bir kısmında, mahlûkatın yaratılışından başlayarak, cennet ehlinin cennete, cehennem ehlinin cehenneme girmesine dek geçen süreci (geçmiş ve gelecek bütün olayları) anlattığı ifade edilir.¹⁶ Rivayetlerin bir kısmında ise bu hususlarda ayrıntılı bilgi verilir. Şu iki örnekte bu durum açıkça görülür:

a) “Mahlûkatını yaratmazdan önce rabbimiz Amâ’da idi. Ne altında hav, ne de üstünde hava vardı. Arşını su üzerinde yarattı.”¹⁷

b) “Allah toprağı Cumartesi günü yarattı. Ondaki dağları Pazar günü, ağaçları Pazartesi günü yarattı. Mekruhları Salı günü yarattı. Nuru Çarşamba günü yarattı ve onda hayvanları Perşembe günü yaydı. Âdem’i Cuma günü ikindi vaktinden sonra, ikindi ile gece arasındaki gündüz vaktinin en son saatinde en son mahlûk olarak yarattı.”¹⁸

12 Ebû Dâvûd, “Sunne”, 18.

13 Tirmizî, “Sıfatu'l-Cenne”, 5.

14 İbn Balaban, *Ihsân*, XVI, 504; Buhârî, “Bed’ul-Halk”, 10.

15 Tirmizî, “Sıfatu Cehennem”, 8.

16 Buhârî, “Bed’ul-Halk”, 1.

17 Tirmizî, “Tefsir”, 11.

18 Müslim, “Sıfatu'l-Kiyâme”, 1. Bu hadis ayetlere muhalif görülerek eleştirilmiştir. Bkz. Yıldırım, *Hadiste Metin Tenkidi*, s. 328-332.

3. Gökler

Gökyüzünün gıcırdadığını belirten¹⁹ Hz. Peygamber, onu dürülmüş bir dalga, korunmuş bir tavan olarak tarif eder ve semanın üstünde başka bir sema daha bulunduğunu söyleyerek yedi kat semayı sayar.

Sonra konuşmasına devamla, “İkisi arasında ne (kadar uzaklık) var biliyor musunuz?” diye sorduktan sonra, “Beş yüz yıl!” der. Sonra tekrar, “Bunun gerisinde ne olduğunu biliyor musunuz? Bunun gerisinde su var. Suyun gerisinde Arş var. Allah, Arş’ın üstündedir. Âde-

moğlunun yaptıklarından hiçbiri O’na gizli kalmaz” buyurur. Ardından tekrar, “Bu arz nedir, biliyor musunuz? Bunun altında bir diğer arz var, ikisi arasında beş yüz yıl var.” Böylece yedi arzın varlığını birer birer sayar.»²⁰ Başka bir hadiste de gökyüzüyle yeryüzü arasında beş yüz yıllık mesafe olduğunu belirtir.²¹

4. Güneş

Rivayetlerden anladığımız kadarıyla, Hz. Peygamber güneşin kendi yörüngesinde döndüğüyle ilgili bilgi sahibi değildi. Ebû Zer’den gelen şu rivayet bunu teyit etmektedir: “Güneş batarken Resûlullah ile

birlikte mescidde idim. Bana, ‘Ey Ebû Zer, biliyor musun bu güneş nereye gidiyor?’ diye sordu. Ben, ‘Allah ve Resûlü daha iyi bilir’ dedim. “Arş’ın altına secde yapmaya gider, bu maksatla izin ister, kendisine

izin verilir. Secde edip kabul edilmeyeceği, izin isteyip izin verilmeyeceği zamanın (kıyametin) gelmesi yakındır. O vakit kendisine, ‘Geldiğin yere dön!’ denir. Böylece battığı yerden doğar. Bu durumu Cenâb-ı Hakk’ın şu sözü haber vermektedir: ‘Güneş,

duracağı zamana kadar kendi yörüngesinde gitmektedir. Bu aziz ve alîm olan Allah’ın takdiridir.”²² Eğer zâhirî bir şekilde yorumlanacak olursa, Hz. Peygamber’in güneşin batıdan doğacağını söylemesinden dünyanın yuvarlak olduğunu bilmediği, Arabistan’ı dünyanın merkezi olarak algıladığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Burada önemli bir mesele de dünyanın sadece Arap yarımadasındakiler için batı tarafından doğacak oluşudur. Çünkü güneş tam da dünyanın batı yarımküresine doğacakken geri dönecektir. Oysa, güneşin doğuş ve batışı ifadeleri mecazîdir. Zira bugün kesin olarak bilinmektedir ki, güneş doğup batmamakta, dünya onun etrafında dönmektedir. Konuyla ilgili şu rivayet de

“**Hz. Peygamber güneş tutulmasını Allah’ın varlığının bir alâmeti olarak görmekte ve bununla kulların korkutulduğunu düşünmektedir. Namazını güneş tutulması geçene kadar sürdürmesi de bilinçli bir tercihtir.**”

19 Tirmizî, “Zuhd”, 9.

20 Bkz. Tirmizî, “Tefsîr”, 57, 69; Ebû Dâvûd, “Sunne”, 19.

21 Tirmizî, “Sıfatı Cehennem”, 6; Nuveyrî, a.g.e., I, 30-31.

22 Yâsin 36/38. Rivayet için bkz. Buhârî, “Tefsîr”, Yâsin, 1; “Bed’ul-Halk”, 4; “Tevhîd”, 22.

Hız. Peygamber'in bilgi düzeyini daha belirgin olarak ortaya koymaktadır: "Şüphesiz, güneşin battığı yer tarafında yetmiş yıllık mesafe genişliğinde açık bir kapı vardır. Güneş o kapı tarafından doğuncaya kadar, tevbe(nin kabulü) için daima açık kalacaktır. Güneş o kapı tarafından doğunca, daha önce iman etmiş olmayan veya imanıyla bir hayırlı iş yapmamış olan kimselere (o günkü) imanı fayda vermeyecektir."²³

6. Gök Gürültüsü

Hız. Peygamber gök gürültüsünü meleklerle bağlamaktadır. İbn Abbas anlatıyor: "Yahudiler gök gürültüsünün ne olduğunu Hız. Peygamber'e sordular. 'Bulutlarla görevli olan melektir. Beraberinde ateşten kamçılar var. Bununla bulutları Allah'ın dilediği yere sevk eder' diye cevap verdi. Onlar tekrar sordular: 'Ya şu işitilen ses, o nedir?' 'Bu, bulutların istenen yere gitmeleri için onlara yapılan bir sevtir' diye karşılık verdi. Yahudiler 'Doğru söyledin' dediler."²⁶

Tabiat olayları Hız. Peygamber üzerinde devamlı surette bir endişe kaynağı olmuştur. O bunları her zaman için Allah'ın kudretinin bir alâmeti olarak algılamakla ve yaşam tecrübesiyle en azından önemli bir kısmının sonuçlarını tahmin etmekle birlikte, önceki ümmetlerde olduğu gibi bir felakete dönüşmesinden veya kıyametin kopmak üzere oluşundan korkmaktaydı.

5. Yıldızlar

Yıldızları semanın emniyeti olarak gören Hız. Peygamber "Yıldızlar gitti mi semaya vaad olunan gelir"²⁴ buyurmuştur. Onun yıldızlarla ilgili bilgisinin düzeyini anlamak açısından Katâde'nin (117/735) şu sözü bize ışık tutabilir: "Allah bu yıldızları üç şey için yaratmıştır: Onları semanın ziyneti kıldı, (semaya yükselip haber toplayan) şeytanlara atılacak taşlar kıldı, geceleri istikamet tayin etmede işaretler kıldı. Kim yıldızlar hakkında başka yorumlar yapmaya kalkarsa hata eder ve nasibini zâyi eder, kendisini ilgilendirmeyen ve bilgisi olmayan hatta bilmekte peygamberler ve meleklerin bile acze düşükleri bir hususta kendini külfete sokar."²⁵

7. Hava Sıcaklığı

Hız. Peygamber yaz aylarındaki aşırı sıcaklık ile kış ayındaki soğukluğu cehennemın nefes almasına bağlamaktadır. Konuyla ilgili rivayetler o kadar açıktır ki, ilgili hadisleri (bazı ayet ve hadislerde yaptığımız gibi) mecaz veya teşbihe hamletmek oldukça zordur ve literal okumak daha uygun gözükmemektedir. Örneğin bir hadiste şöyle geçmektedir: "Cehennem 'Ya Rabbi! Kendi kendimi yiyip bitiriyorum' diyerek Rabbine şikâyetinde bulundu. Allah da ona, biri kış, diğeri de yazın olmak üzere iki kez nefes almak için izin verdi. İşte aşırı derecede sığağa maruz kaldığınız yaz mevsimi ile aşırı derecede soğuga maruz kaldığınız kış mevsimi bundandır."²⁷

23 İbn Mâce, "Fiten", 32.

24 Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe", 51.

25 Buhârî, "Bed'ul-Halk", 3.

26 Tirmizî, "Tefsir", 13.

27 Buhârî, "Bed'u'l-Halk", 10.

Başka bir hadislerinde Hz. Peygamber mızrağın gölgesi dimdik olduktan sonra namaz kılınmamasını, çünkü o vakit cehennemin kızdırıldığını söylerken,²⁸ bir diğer hadiste de namazın serinliğe bırakılmasını, çünkü sıcaklığın şiddetinin cehennemin kükreyişinden olduğunu belirtir.²⁹

8. Tabiat Olayları Karşısında Hz. Muhammed'in Tavrı

8.1 Endişe

Tabiat olayları Hz. Peygamber üzerinde devamlı surette bir endişe kaynağı olmuştur. O bunları her zaman için Allah'ın kudretinin bir alâmeti olarak algılamakla ve yaşam tecrübesiyle en azından önemli bir kısmının sonuçlarını tahmin etmekle birlikte, önceki ümmetlerde olduğu gibi bir felakete dönüşmesinden veya kıyametin kopmak üzere oluşundan korkmaktaydı. Tabiat olaylarının en azından önemli bir kısmının gerçekleşme nedenini bilemeyişi- nin de bunda etkili olduğunu söylemek mümkündür. Aşağıda sunulan örneklerdeki gibi ayetlere baktığımızda Hz. Peygamber'deki endişeyi anlamakta hiç zorlanmıyoruz:

a) “ O gün, gök beyaz bulutlar halinde parçalanacak ve melekler bölük bölük indirilecektir.”³⁰

b) “Nihayet onu, vadilerine doğru yayılan bir bulut şeklinde görünce, “Bu bize

yağmur yağdıracak yaygın bir buluttur’ dediler. Hayır! O, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir; içinde acı azap bulunan bir rüzgârdır!”³¹

c) “Gökten azap olarak düşen bir parça görseler, ‘Bulut kümesidir’ derler.”³² Hz. Peygamber'in karşılaştığı tabiat olayları karşısında düştüğü ürperti ve korkuya dair

elimizde çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Örneğin Hz. Âişe şunu anlatmaktadır: “Hava bulutlu ve rüzgârlı olduğu zaman Resûlullah'ın rengi değişir, (yerinde durmayıp) ileri geri gidip gelmeye başlar, bir girer bir çıkarırdı. Yağmur yağmaya başlayınca sevinir açılırdı. Ben durumu onun çehre-

“

H. Peygamber etrafındaki her şeyde Allah'ın büyüklüğünü gören bir insandı. Kâinatı sürekli tarassut eden ve ayetlerde zikredilen hususlara dikkat kesilen biriydi. Bu gayret bilimsel bir inceleme değil, Allah'ın azametini daha iyi anlama çabasıydı. Kur'an'daki kevnî ayetler Resûlullah'ın bu yöndeki derin tecessüsünün motor gücünü oluşturmuştur.

”

sinden anlardım. (Bir seferinde), ‘Ey Allah'ın Resûlü! Halk bir bulut görecektir, yağmur getirebilir ümidiyle sevinir. Oysa senin, bir bulut gördüğünde üzüldüğünü yüzünden okuyorum; sebebi nedir?’ diye sordum.

28 Bkz. Müslim, “Salâtu'l-Musâfirîn”, 52.

29 Bkz. Buhârî, “Bed'u'l-Halk”, 10. Bu tür hadisleri Türkçemizdeki “Cehennem gibi sıcak var.” sözünde olduğu gibi mecaza hamletmek mümkün görülebilirse de rivayetler mecmuası bu tür bir yorumu neredeyse engellemektedir.

30 Furkân 25/25.

31 Ahkâf 46/24.

32 Tûr 52/44.

Bana Őu cevabı verdi: 'Ey Âişe! Bunda bir azap bulunmadığına dair bana kim teminat verebilir? Nitekim geçmiŐte bir topluluk rüzgârla azaba uğratılmıştı. O kavim azabı gördükleri vakit, "Bu gördüğümüz, bize yağmur getirecek bir buluttur"³³ demiŐlerdi."³⁴ Başka bir rivayette de Hz. Âişe Hz. Peygamber'in gök yüzünde beliren bir bulut veya rüzgâr gördüğü zaman -namazda bile olsa- namazı bırakıp ona yöneldiğini ve zararından Allah'a sığındığını söyler.³⁵ Rüzgârın felaket getirmesinden Allah'a sığınan³⁶ Hz. Peygamber'in Şimşek çakması, yıldırım düşmesi gibi durumlarda Allah'a sığınıp dua etmesi de aynı gerekçelerle izah edilebilir.

Nitekim Hz. Ömer Şöyle demektedir: "Resûlullah gök gürlemesini ve yıldırımları duyduğu zaman Şöyle dua ederdi: 'Allahım! Bizi gazabınla öldürme, azabınla helak etme ve bu (azabın varması)ndan önce bizi afiyete (tabîi ölüme) kavuŐtur."³⁷ Hz. Peygamber'in kâinat olaylarının gerçek mahiyetini bilemeyiŐiyle ilgili en güzel örneği, oğlu İbrahim'in vefatında görmekteyiz. Çocuğun vefatından sonra güneş tutulunca Hz. Peygamber kıyametin kopmasından korkar ve elbiselerini sürükleyerek mescide girip hemen halkı namaza kaldırır. Namazı güneş tutulması geçene

“

Hz. Peygamber'in sahip olduğu bilgilerin önemli bir kısmı Arap geleneğinin binlerce yıllık tecrübesinin ve uygulamasının ürünüydü. Dolayısıyla, Hz. Peygamber'in sahip olduğu bilgilerin özellikle de tıp alanında uyguladığı veya tavsiye ettiği metotların kendisinin icat ettiği yöntemler olduğu söylemez. ...Bu sebeple, bunların ilâhiliğinden söz edilmemesi gerekir.

”

33 Ahkâf 46/24.

34 Buhârî, "Tefsîr", Ahkâf, 2.

35 Ebû Dâvûd, Edeb, 113; Musned, VI, 223.

36 Bkz. Müslim, "İstiskâ", 3.

37 Tirmizî, "Deavât", 49.

kadar sürdürür. Namazdan sonra insanlara hutbe irad ederek Güneş ve Ay'ın Rabbin delillerinden birer delil olduğunu, Allah'ın ay ve güneş tutulmasıyla kullarını korkuttuğunu belirtir; böyle bir şey görüldüğünde Allah'a dua edilmesini, tekbir getirilmesini, tutulma geçene kadar namaz kılınıp ardından sadaka verilmesini ister.³⁸ Rivayette de açıkça görüldüğü gibi Hz. Peygamber güneş tutulmasını Allah'ın varlığının bir alâmeti olarak görmekte ve bununla kulların korkutulduğunu düşünmektedir. Namazını güneş tutulması geçene kadar sürdürmesi de bilinçli bir tercihtir.

Buraya kadar verdiğimiz birkaç örnek, Hz. Peygamber'de beliren endişenin tabii afetlerden korkmaktan öte bir durum olduğunu göstermektedir. Ayrıca Resûlullah'ın söz konusu durumlarda Allah'a münacata yönelmesini, insanlara Allah'ın azametini hatırlatma çabası olarak yorumlamak imkân dâhilinde görülmektedir. Çünkü Resûlullah, davranışlarıyla müminlere örnek olmakla birlikte, söz konusu rivayetlerden de açıkça anlaşıldığı üzere, olayları tabii afetler olabilir endişesiyle karşılamasının ötesinde, benliğinde bir ürperti ve endişe duymaktaydı.

8.2 Temaşa

Hız. Peygamber etrafındaki her şeyde Allah'ın büyüklüğünü gören bir insandı. Kâinatı sürekli tarassut eden ve ayetlerde

zikredilen hususlara dikkat kesilen biriydi. Bu gayret bilimsel bir inceleme değil, Allah'ın azametini daha iyi anlama çabasıydı. Kur'an'daki kevnî ayetler Resûlullah'ın bu yöndeki derin tecessüsünün motor gücünü oluşturmuştur. Örneğin Hz. Peygamber'in "*Bu insanlar, devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine bir bakmazlar mı?*"³⁹ ayetlerini her okuduğunda başını kaldırıp göğe baktığı zikredilmektedir.⁴⁰ Bir rivayette de şöyle geçer: Küçük bir çocuk olan Abdullah b. Abbas, teyzesi ve Hz. Peygamber'in eşi olan Meymûne'nin evinde kalır.

Hız. Peygamber onlarla bir müddet sohbet ettikten sonra yatar ve gecenin son üçte birinde veya o civarda yataktan kalkar ve oturup gökyüzünü seyretmeye başlar. Ardından da şu ayeti okur ve namaz kılar: "*Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için gerçekten açık, ibretli deliller vardır.*"⁴¹ Başka bir rivayette de, '*göklerle yerler, gece ile gündüzün devranında Allah'ı gösteren delillerin bulunduğu*' dair Âl-i İmrân sûresindeki ayetler nâzil olunca, Hz. Peygamber'in o geceyi namaz ve tefekkürle geçirdiği, sabah namazına çağırmaya gelen Bilal'in kendisini gözyaşları içinde görmesi üzerine de şöyle buyurduğu geçer: "Bu ayetleri okuyup da tefekkür etmeyene yazıklar olsun!"⁴² Yine o, gece namazına kalktığında yaptığı dualarda

38 Buhârî, "Küsûf", 2, 4, 5, 7, 14; İbn Balaban, a.g.e., VII, 87.

39 Çâşiye 88/17-8.

40 Bkz. Buhârî, "Edeb", 118.

41 Âl-i İmrân 3/190. Rivayet için bkz. Buhârî, "Tevhîd", 27; "Edeb", 118.

Allah'ın, gökler ve yer ile bunlarda bulunan her şeyin yaratıcısı olduğunu anarak niyaz ederdi.⁴³

8.3 Yararlanma

Hz. Peygamber'in vakitlerin, günlerin ve ayların tespitinde, güneş ve ayın konumlarından son derece istifade ettiği görülür. Namaz vakitlerinin tayininde nasıl davranılacağını beyan etmesi ile Ramazan'ın başlangıç ve bitiminde ayın hareketlerinin gözlenmesini buyurması,

havanın bulutlu olması durumunda hesaplamaya gidilmesini istemesi onun geniş bilgisinin yansımalarıdır. Bulutun deniz tarafından gelip yoğunlaşması sonrasında sağanak yağmur yağacağını belirterek hava tahmininde bulunması da birikimini anlamamıza yardımcı olacaktır.⁴⁴ Bu çerçevede değerlendirilebilecek rivayetler bir arada mütalaa edildiğinde Hz. Muhammed'in o günün şartlarına göre bir uzman olarak değerlendirebileceğini, geleneksel bilgi ile tecrübeden iyi yararlandığını söylemek hata olmasa gerektir.

42 Bkz. Kurtubî, *Câmi'*, IV, 310. Bir hadislerinde de şöyle buyurduğu geçer: "Allah'ın iyi kulları onu anmak için güneş, ay, yıldızlar ile gece karanlığını izleyenlerdir." Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 51. Bir diğer rivayette de Allah hakkında te fekkür eden bir topluluğun yanına varan Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilir: "Yaratılanları düşünün, Yaratıcı'ya değil. Çünkü O'nu bilemezsiniz." Taberânî, *Evsat*, VII, 171-2; Kurtubî, *a.g.e.*, IV, 314; Elbânî, *Sahiha*, IV, 395-7.

43 İbn Mâce, "İkâme", 180.

44 Bkz. İbn Kuteybe, *Kitâbu'l-Envâ'*, s. 169-170.

B. Hayvancılık

Küçüklüğünde çobanlık yapmasına ve onlu yaşlardan kırk yaşına kadar deve kervanlarıyla yürüttüğü ticarî yolculuklara bakarak Hz. Peygamber'in hayvancılık bilgisinin hayli fazla olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Hatta bu bilgisine yönelik ipuçlarını hayatına dair bazı kesitlerden öğrenmek mümkündür. Örneğin İbn Ömer'in anlattığı olay bu tespiti destekler mahiyettedir: "Çölde yaşayan bedevilerden biri Resûlullah'a geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Karım, benim evimde koyu esmer bir çocuk doğurdu. Biz, aralarında böyle biri bulunmayan bir aileyiz." dedi. Hz. Peygamber "*Senin develerin var mı?*" diye sordu. Adam "Evet, var!" deyince, "*Renkleri nedir?*" diye sordu. Adam "Kızıl!" diye cevap verdi. Resûlullah "*Aralarında siyah da*

var mı?" diye sordu. Adam "Hayır!" deyince, "*Peki boz deve var mı?*" diye sordu. Adam "Evet var!" deyince, "*Peki bu nereden oldu?*" diye sordu. Adam "Belki bir damara çekmiştir!" deyince, "*Senin o oğlun da bir damara çekmiş olabilir!*" buyurdular."⁴⁵ Bu rivayet Hz. Peygamber'in soyaçekim hususunda bilgi ve tecrübe sahibi olduğunu ortaya koymaktadır. Develerin farklı renklerde yavruladıklarını söyleyerek adamı rahatlatmaya çalışması bunu göstermektedir.⁴⁶

C. Ziraat

Mekke arazisinin tarıma müsait olmaması ve kendisinin ticaretle meşgul olması, Resûlullah'ın bu alanda hayvancılık kadar bilgi sahibi olmadığı sonucuna götürmektedir. Nitekim Medine'de erkek hurmanın

45 Buhârî, "İ'tisâm", 12 (Rakam: 7314).

46 Şüphesiz Hz. Peygamber ilerlemiş yaşı nedeniyle insanların farklı renklerde çocuk sahibi olabildiklerine de çok kez şahit olmuştu. Şu olay da Hz. Peygamber'in (hayvanlar yanında) insanlara yönelik tecrübesini yansıtmaktadır: Hilâl b. Umeyye hanımının kendisini aldattığını iddia edince, Hz. Peygamber karısı ile arasında mulâane yaparak onları boşar. Ancak "Hz. Peygamber, bu hâdisede yalan söyleyenin Hilâl'in karısı olduğunu, doğumdan sonra çocuğun şekline şemâiline bakarak" (Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*, s. 99) anlar.

çiçeğini dışıninkine koyarak hurmayı dölleyenleri gören Hz. Muhammed bunun fayda etmeyeceğini söylemiş, onlar da öteden beri bunu yaptıklarını söylemelerine rağmen sırf Peygamber böyle buyurdu diye aşılama işini terk etmişlerdi. Hasat zamanı mahsul zayıf olunca, Resûlullah kendisinin bir tahminde bulunduğunu, uzman olanların dünya işlerini ondan daha iyi bileceğini, kendisinin Allah'tan getirdiklerinin ise mutlak surette alınması gerektiğini belirtmişlerdir.⁴⁷ Hz. Peygamber bu sözleriyle tecrübe gerektiren dünyevî konulardaki birikiminin zannî ve tecrübeye dayalı olduğunu ifade etmiş, her şeyi bilmediğini ve bilemeyeceğini göstermiştir. Bu itiraf, onun diğer alanlardaki birikiminin de yanlış veya yetersiz olabileceğini gösterir mahiyettedir.

D. Tıp

Hadis kitapları ile ilgili diğer eserlerdeki rivayetler Hz. Muhammed'in, kendi dönemine göre bitkisel ilaçlar ve diğer tedavi yöntemleri hakkında hayli bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. Tavsiye ettiği veya uyguladığı tedavi yöntemleri ve koruyucu hekimlikle ilgili birkaç başlık sunmak gerekirse:

a) Hacamat/Kan alımı: Zaman zaman kan aldırır⁴⁸ Hz. Peygamber bunu tavsiye de etmektedir: *"En iyi tedavi metotlarınız buruna çekilen ilaçlar, ağza konan ilaçlar ile hacamattır."*⁴⁹

“

...peygamberlik zamanına kadar geçirdiği ticarî hayat ile seyahatleri onun birikimi hususunda yeterli kanaati oluşturacak düzeydedir. Ancak onun bu birikimi pratik uygulamalar ve gözlemler sonucunda elde edilmiş bilginin ötesine geçmesi gerektir. Dolayısıyla Hz. Muhammed bulunduğu coğrafyanın insanı olarak ömür sürmüş bir fertti. Bu nedenle bildiği, anlattığı, önerdiği veya uyguladığı hususlar yöresiyle sınırlı kalmıştır.

”

47 Bkz. Müslim, "Fedâil", 38.

48 Buhârî, "Tıb", 9.

49 Tirmizî, "Tıb", 9.

Bizim yapmamız gereken Hz. Peygamber’i peygamber, sahâbeyi de sahâbe olarak görmektir. Ayrıca unutmamak gerekir ki, peygamberlerin peygamberlik dışında coğrafya, matematik, fizik, antropoloji, biyoloji, kozmoloji, astronomi vs. gibi bilimleri bilme iddiaları yoktu. Zira onlar, başta Allah’ın ilah oluşu, bunun yanında ahlakî ve insanî değerleri insanlara öğretmekle yükümlüydü. Bahsettiğimiz bilgileri bilmeleri esasında peygamberler için bir meziyet ve üstünlük de değildir.

rine, kendisinde olağanüstü bir güç olmadığını söylemiştir. Nihayetinde dağlama yapılmış ama bir süre sonra hasta ölmüştür.⁵⁰

c) Cüzzam (Lepra): Hz. Peygamber cüzzamın bulaşıcılığını bilmekteydi. Nitekim hastalıklı olanların sağlıklıların yanına sokulmasını yasaklamış⁵¹ ve “*Cüzzamlıdan, aslandan kaçır gibi kaç.*”⁵² buyurmuş,

kendisine bağlılığını belirtmek üzere gelen Sakîf heyeti içinde yer alan cüzzamlıya “*Seninle daha önce görüşmüştük, sen geri dönebilirsin.*” buyurmuştur.⁵³

d) Veba (Taun): Eski dönemlerin insanları topluca ölümlere sürükleyen felaketlerinden olan vebayı çok iyi bilen Hz. Peygamber “*Bir yerde veba olduğunu duyduğunuzda oraya girmeyin. Vebalı yerdeyseniz kaçarak orayı terk etmeyiniz.*”⁵⁴ buyurmuşlardır. Hz. Peygamber’in şifalı bitkiler ve diğer tabii ürünler yoluyla uyguladığı ve tavsiye ettiği tedavi yöntemlerine dair de kaynaklarımızda bilgi yer almaktadır. Mantar,⁵⁵ çörek otu,⁵⁶ hurma,⁵⁷ ûd-i hindî (ödağacı),⁵⁸ sürme çekmek,⁵⁹ bal⁶⁰ gibi. Hz. Peygamber’in tavsiye ettiği burun ve ağız damlaları, müshil ilaçları⁶¹ ile çeşitli hastalıklar için önerdiği başka tedavi yolları da vardır. Bunların tamamı eskiden beri gelen uygulamalar idi. Dolayısıyla o, yeni bir tedavi yolu keşfetmemiştir. Kaldı ki Hz. Peygamber’in zaman zaman hastaları gönderdiği ve geleneksel tıbbi uygulayan kişiler bulunmaktaydı. Hâris b. Kelede gibi⁶² Nitekim Hz. Âişe de sahip olduğu geniş tıp bilgisini Hz. Peygamber’in hastalığında her

50 Bkz. *Musned*, IV, 138; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 610-611.

51 Bkz. Buhârî, “Tıb”, 54.

52 Buhârî, “Tıb”, 19.

53 Müslim, “Selâm”, 36.

54 Müslim, “Selâm”, 32.

55 Buhârî, “Tıb”, 20; Müslim, “Eşribe”, 28.

56 Buhârî, “Tıb”, 7.

57 Müslim, “Eşribe”, 27.

58 Müslim, “Selâm”, 28.

59 Bkz. Ebû Dâvûd, “Libâs”, 13; Tirmizî, “Libâs”, 23.

60 Bkz. Müslim, “Selâm”, 31.

61 Bkz. Tirmizî, “Tıb”, 9.

62 Pek çok bölgeyi gezen, Fars bölgesinde geleneksel tıp bilgisini öğrenen ve çok sayıda tedavi yöntemini uygulayan son derece birikimli bir insandı. Bkz. İbn Ebî Useybia, *Uyûnu'l-Enbâ*, s.145.

yandan gelen tabiplerin tedavi için önerdikleri ve kendisinin de uyguladığı tedavi yöntemlerine bağlamıştır.⁶³ Dolayısıyla Hz. Muhammed'in birikimi bölgenin birikiminin bir yansımasıydı.

E. Diğer Alanlar

Hız. Peygamber'in genel tarih, antropoloji, etnoloji, anatomi, fizyoloji gibi alanlarda sahip olduğu bilgileri de anmak gerekir. Söz gelimi, Allah'ın kâinatı hangi gün ne yaptığını belirterek yedi günde yarattığı,⁶⁴ Âdem'in yeryüzünün bütün topraklarından yaratıldığı, insanların farklı renklerde olmasının bundan kaynaklandığı,⁶⁵ insan öldükten sonra kuyruk kemiği hariç bütün bedeninin toprakta çürüyeceği,⁶⁶ insanda 360 mafsal bulunduğunu,⁶⁷ istihaze kanının damardan geldiğini,⁶⁸ Hz. İbrahim ateşe atıldığı zaman yerdeki bütün hayvanlar ateşin sönmesine katılırken hem katılmayıp hem de ateşe üflediği gerekçesiyle kelerin öldürülmesini istemesi⁶⁹ çekirgelerin denizdeki bir balığın hapşırığı olduğunu söylemesi⁷⁰ bu kabil ifadelerdir.⁷¹

IV. Hz. Muhammed'in Bilgisinin Kaynakları

Hız. Muhammed'in evren, hayvancılık, ziraat, tıp ve diğer alanlardaki bilgilerinin nasıl anlaşılması gerektiği hususu önemlidir. Bu hususta şunlar söylenebilir:

1. Oldukça geniş bir zamanı kapsayan seyahatleri ve bu seyahatlerde çeşitlivesilerle öğrendiği uygulamalar onun birikimine çok büyük katkı sağlamıştır.

2. Hz. Peygamber'in sahip olduğu bilgilerin önemli bir kısmı Arap geleneğinin binlerce yıllık tecrübesinin ve uygulamasının ürünüydü. Dolayısıyla, Hz. Peygamber'in sahip olduğu bilgilerin özellikle de tıp alanında uyguladığı veya tavsiye ettiği metotların kendisinin icat ettiği yöntemler olduğu söylenemez.⁷² Onun uygulamaları ve tavsiyeleri uzun tecrübelerle dayanmakla birlikte sistematik bir denemeye dolayısıyla tabii kanunlara istinat etmeyen, insanların bedenlerine göre testleri yapılmamış ve önemli bir kısmı bedevî Arap tecrübelerine dayalı şeylerdi. Bu sebeple, bunların ilâhîliğinden söz edilmemesi gerekir.

63 Bkz. *Musned*, VI/67.

64 Müslim, "Sifâtu'l-kıyâme", 1. Hadiste geçen "7" rakamının A'râf 7/54'e aykırı olduğu söylenir.

65 Ebû Dâvûd, "Sunne", 16.

66 Müslim, "Fiten", 28.

67 Müslim, "Zekât", 16.

68 Buhârî, "Vudû", 63.

69 *Musned*, VI, 83.

70 Tirmizî, "Et'ime", 23.

71 Bunların yanında, Hz. Peygamber sonrası kelimâ mûnaşakaları işleyen ve meleğin kırk gün geçtikten sonra anne rahmine gelerek ruhunu üflediğini haber veren rivayet (Müslim, "Kader", 1) ile insan fitratını zorlayan sinek hadisi (Buhârî, "Tıb", 58) ve benzerleri kanaatimizce hariçte tutulmalıdır. Çünkü bu rivayetler tartışmaya ve tenkide son derece açıktırlar.

72 Bkz. İbn Haldûn, *Mukaddime*, III, 1143-1144; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 779 vd.; Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab*, VIII, 381 vd.; Fazlur Rahman, *İslam Geleneğinde Sağlık ve Tıp*, s. 48.

Hz. Muhammed'in uyguladığı veya uygulattığı yöntemlerin veya bunlarla ilgili tespitlerinin ilâhîliği söz konusu olmadığına göre, bunların her zaman doğru olmayabileceği, en azından tetkike muhtaç olduğu

"Kaplari örtün, tulumları bağlayın, kapıları kapayın, kandilleri söndürün. Çünkü şeytan ağzı bağlı su kırbasını çözemez, kapı ve kaplari açamaz. Kaplariinizi kapatacak bir şey bulamazsanız hiç olmazsa bes-

“ O (as), işleyiş ve işlevleri hakkında bilgi sahibi olmasa bile, bütün olup bitenlerin arkasındaki faal gücü -Kur'an'da işlendiği gibi- Allah olarak görmüş, nesnelere hidayet perspektifinden bakmış, tüm olup bitenlerin O'nun kudretiyle gerçekleştiğini her fırsatta dile getirmiş, yanlış inanışları düzeltme yoluna gitmiştir.

ve kendi zamanının şartlarıyla kayıtlı kalabileceği söylenebilir. Mesela deve idrarıyla tedavi,⁷³ Medine hurması acveden yiyene zehir ve sihirin zarar vermeyeceği⁷⁴, mantarın toprağın çiçek hastalığı olduğu,⁷⁵ akşam yemeğinin yenmemesinin ihtiyarlığa sebep olacağı⁷⁶ gibi. Aynı şekilde veba hastalığının ortaya çıkışıyla ilgili olarak Hz. Peygamber'in söylediği şeyler bugün ulaşılan sonuçlardan farklıdır. Câbir anlatıyor: "Resûlullah şöyle buyurdu: 'Kaplari örtün, tulumları bağlayın. Çünkü senede bir gece veba iner. O gece, üzerinden geçtiği kapaksız kaplar ile bağlanmamış tulumların üzerine vebadan bir şey buluşur.'⁷⁷ Buradan, Hz. Peygamber'in veba mikrobunun rüzgar vs. ile yayılmasından haberdar olduğu sonucu elbette çıkmaz. Hadisin bir diğer tarikhinde Hz. Peygamber'in kaplariin üzerinin örtülmesini isteme nedeni daha da belirginleşmektedir:

mele çekerek bir çubuk (çırpı) koyun..."⁷⁸ Dikkat çekilmesi gereken bir husus da bu konu kapsamında zikredilen hadislerin tamamının Hz. Peygamber'e ait olmayabileceğidir. Bazı hakîmlerin sözleri ona nispet edilmiş veya Resûlullah adına uydurulmuş olabilir. Bu gerçeğe rağmen, konuyla ilgili olarak ulaşılan bilgiler Hz. Peygamber'in bu alandaki birikimine ve bunun kaynağına yönelik bir kanaat oluşturmaya yetmektedir.⁷⁹

V. Değerlendirme ve Sonuç

Hz. Muhammed'in hayat hikâyesiyle ilgili bilgi veren kaynaklarda, kendi döneminin şartları içerisinde de olsa, herhangi bir düzenli eğitim aldığı zikredilmez. Bu yönüyle ilgili olarak elimizde bilgi olmamasına rağmen, peygamberlik zamanına kadar geçirdiği ticarî hayat ile seyahatleri onun

73 Bkz. Buhârî, "Hudûd", 17.

74 Bkz. Buhârî, "Tıb", 52.

75 Tirmizî, "Tıb", 22.

76 Tirmizî, "Et'ime", 46.

77 Müslim, "Eşribe", 12.

78 Müslim, "Eşribe", 12.

79 Konuyla ilgili olarak bkz. Fazlur Rahman, a.g.e., s. 52-54.

birikimi hususunda yeterli kanaati oluşturacak düzeydedir. Ancak onun bu birikimi pratik uygulamalar ve gözlemler sonucunda elde edilmiş bilginin ötesine geçmesi gerektir. Dolayısıyla Hz. Muhammed bulunduğu coğrafyanın insanı olarak ömür sürmüş bir fertti. Bu nedenle bildiği, anlattığı, önerdiği veya uyguladığı hususlar yöresiyle sınırlı kalmıştır. Bu nedenle şunu demek durumundayız: Hz. Muhammed'in, olgusal gerçekler olan gezegenler ve kâinat olaylarına yönelik tasavvuru, bulunduğu çevrenin bilgisiyle paralellik arz ediyordu, yani imgesel değil gündelik bilgiydi. Çünkü

Hz. Muhammed kâinat olaylarının nedensellik boyutlarını araştıran bir bilim adamı değildi. Bu alanda almış olduğu bir eğitim söz konusu olmadığı gibi, Câhiliyye dönemi dünya tasavvurunun hakim olduğu bir ortamda peygamberlik görevini üstlenen bir insanın bu tasavvuru aşarak olaylara ilmî bir yaklaşım getirmesi

zaten beklenemezdi. O yüzden bu yönde bir çabasının olması da söz konusu olamazdı. Özellikle de beşerî ilimler alanında en küçük bir kıpırtının olmadığı bir coğrafyada ve ümmî toplumda bu tür bilgi "artık bilgi" konumundaydı ve buna ihtiyaç da yoktu. Diğer peygamberler gibi Hz. Muhammed de Allah'ın elçisiydi ama aynı zamanda kendi zamanının ve bölgesinin insanıydı. Bu nedenle de, söz ve eylemlerinde çevre faktörü son derece önemliydi. Zira bilgi

içgüdüsel ve kalıtımsal değil, doğrudan sonra kazanılan birikimdir. Bu yüzden Hz. Muhammed'in güneş ve ay tutulmalarının sebebinden, bulutların, yağmurun oluşma nedenlerinden, semanın katmanlarından haberdar olmadığı söylenebilir. Ayrıca ondan bu alanlarda nakledilen bilgilerin doğruluğu veya yanlışlığı nübüvvetini ne olumlar ne de olumsuzlar. Hurma aşılama ve hayatın diğer alanlarındaki bazı deneyimsizliklerinin peygamberliğini olumsuzlamadığı gibi. Bizim yapmamız gereken Hz. Peygamber'i peygamber, sahâbeyi de sahâbe olarak görmektir. Ayrıca unutmamak gerekir ki, peygamberlerin peygamberlik dışında coğrafya, matematik, fizik, antropoloji, biyoloji, kozmoloji, astronomi vs. gibi bilimleri bilme iddiaları yoktu. Zira onlar, başta Allah'ın ilah oluşu, bunun yanında ahlakî ve insanî değerleri insanlara öğretmekle yükümlüydü. Bahsettiğimiz bilgileri bilme-

“
Uygulamalarının hiçbirisi kendisi tarafından icat edilmiş buluşlar veya keşifler değildi. Kaynakların bizlere verdiği bilgilere göre, bu metotlar o coğrafyada Câhiliyye döneminde de kullanılmaktaydı ve yüzyıllardır geliştirilen bir geleneğin mahsulleriydi.

leri esasında peygamberler için bir meziyet ve üstünlük de değildir. Dolayısıyla peygamberlerin bu konularda vahiy kaynaklı bilgileri olduğunu söylemek onları kendi toplumlarından ve çağlarından soyutlamak olur. Ayrıca yanlışlanan bazı bilgileri hem onu nübüvvetle görevlendiren Allah'tan kuşku duyulmasına, yanlışların Yaratıcı'ya fatura edilmesine, hem de kendisinin din sınırları içinde söylediklerinden şüphe edilmesine dolayısıyla nübüvveti-

nin inkârına neden olabilir. Bununla beraber Hz. Peygamber'in, etrafında cereyan eden olaylardan ibret alması yanında, tecessüse yönelen bir ilgi ve merakının olduğunu söyleyebiliriz. Onun gökyüzüne yönelik ayetleri okuduğunda yüzünü semaya çevirmesi bunun göstergesidir. Ayrıca, koruyucu hekimlik alanında oldukça fazla birikimi olan bir insanın bu evrene yönelik tecessüsünün olmadığı söylene-

“

İlkel tedavi yolları ile bitkisel ilaçların uyulduğu tedavi yöntemlerinde İran gibi civar bölgelerin etkisi açıktır ve bütün bunlar Hz. Peygamber dönemi uygulamalarına ilâhîlik kazandırmaz, kendi zamanının şartları içerisinde uygulanan yöntemler olarak kalır. Dolayısıyla bunlar, Arapların gelenekleri içinde zikredilmesi gereken, Hz. Peygamber'in uygulamasıyla özel bir değere ulaşmayan pratiklerdir.

”

mez. Sonuçta Hz. Muhammed'in bütün olaylarda Câhiliyye dönemine farklılık arz eden en önemli özelliği, önceki dönemin aksine, her şeyin merkezine -yağmurun yağmasında olduğu gibi- Allah'ı alması, her olguyu O'nun ilâhî yasası olarak görmesiydi. O, işleyiş ve işlevleri hakkında bil-

gi sahibi olmasa bile, bütün olup bitenlerin arkasındaki faal gücü -Kur'an'da işlendiği gibi- Allah olarak görmüş, nesnelere hıdayet perspektifinden bakmış, tüm olup bitenlerin O'nun kudretiyle gerçekleştiğini her fırsatta dile getirmiş, yanlış inanışları düzeltme yoluna gitmiştir. Zaten Allah Teâlâ da, dönemindeki insanların idrakini aşacağından dolayı, Hz. Peygamber'in tabiat olaylarının gerçekleşme nedenleriyle uğraşmasını istememiştir. Örneğin ilgili ayette, *"Sana hilal şeklinde doğan aydan soruyorlar"* buyurularak, yeni doğan ayın önce hilal şeklinde ince olması, sonra hacminin büyüyerek dolunaya dönüşmesi, ardından tekrar hilale dönüşerek kaybolması olayıyla ilgili soru soranlara, Hz. Peygamber'in, *"Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir"*⁸⁰ şeklinde cevap vermesi istenmiştir. Dolayısıyla ayet onlara, ayın hareketlerinden istifadeyle takvimi belirlediklerini, hac ve oruç zamanını tespit ettiklerini, kadınların iddet sürelerini hesapladıklarını, borçların ödenme zamanını tayin ettiklerini...hatırlatmış, ayın dönüşüyle ilgili teknik ayrıntıya girmemiştir. Aynı durum, hadis külliyatı içinde geniş yer tutan tıbbi dair hadisler için de söz konusudur. Buna göre Hz. Muhammed tıpla ilgili olarak, bulunduğu döneminin şartlarında bildiği en iyi metodu tavsiye ediyor, o vakitler uygulanan tedavi yöntemlerini hastalara uygulatıyordu. Uygulamalarının hiçbiri kendisi tarafından icat edilmiş buluşlar veya keşifler değildi. Kaynakların bizlere verdiği bilgilere göre, bu metotlar o coğrafyada Câhiliyye döneminde de kullanılmaktaydı ve

yüzyıllardır geliştirilen bir geleneğin mahsulleriydi. Ayrıca Hz. Peygamber zamanında doğal tıbbi uygulayan pek çok tabip bulunmaktaydı. İlkel tedavi yolları ile bitkisel ilaçların uyulduğu tedavi yöntemlerinde İran gibi civar bölgelerin etkisi açıktır ve bütün bunlar Hz. Peygamber dönemi uygulamalarına ilâhîlik kazandırmaz, kendi zamanının şartları içerisinde uygulanan yöntemler olarak kalır. Dolayısıyla bunlar, Arapların gelenekleri içinde zikredilmesi gereken, Hz. Peygamber'in uygulamasıyla özel bir değere ulaşmayan pratiklerdir. Bu gerçeklik bize şunu söyleme hakkını vermektedir: Hz. Muhammed başka coğrafyada İslam'a davet etseydi, evren ve diğer alanlarla ilgili bilgilerinde değişiklikler söz konusu olabilecekti ve yaşadığı o bölgenin bitkilerini ve tedavi yöntemlerini tavsiye edecekti. Nihayetinde onun uygulamaları ile bu yöntemlerin uygulanma nedenleri bilimsel testlerden geçirilerek tatbik edilmiş yöntemler değil, tecrübeye dayanarak varsayım üzerine inşa edilmiş tedavi yollarıydı.

Örneğin Hz. Peygamber, hacamatın yapılmasını insandaki kanın çoğalarak kişiyi öldürmesini engellemek amacıyla yaptırıyor ve tavsiye ediyor, hacamatın belli günlerde yapılmasını istiyor ve kan vermenin ezberleme ve görme kabiliyetini artırdığını söylüyordu.⁸¹ Bu nedenle hacamat, çörek otu, ismid, dağlama gibi koruyucu hekimliğe yönelik yöntemlerine şöyle bakmak makul gözükmemektedir: Vesileler asırdan asra, çevreden çevreye değişir ve

hatta değişmesi gerekir. Dolayısıyla Hz. Peygamber onlardan bir şeyi tayin etmişse bu, onunla insanları ilelebed bağlamak, o uygulamada bizleri dondurmak için değil, ancak o zaman ve mekânda olan vakianın beyanı içindir.⁸² Çünkü uygulattığı tedavi yöntemlerinin Peygamber'in ilâhî misyonu ile bir ilgisi yoktur. Nihayetinde Hz. Pey-

“

Çünkü uygulattığı tedavi yöntemlerinin Peygamber'in ilâhî misyonu ile bir ilgisi yoktur. Nihayetinde Hz. Peygamber insanlara dini tebliğ etmek için gelmiştir, tababeti öğretmek için değil. Söylenebilecek en doğru söz, Hz. Peygamber'in, geçmişten gelen bu bilgilere ve uygulamalara karşı tavrının "dinin temel prensipleriyle çatışmasını önlemek" olduğudur.

”

gamber insanlara dini tebliğ etmek için gelmiştir, tababeti öğretmek için değil. Söylenebilecek en doğru söz, Hz. Peygamber'in, geçmişten gelen bu bilgilere ve uygulamalara karşı tavrının "dinin temel prensipleriyle çatışmasını önlemek" olduğudur. Bu nedenle "Hz. Peygamber'in kendi dönemine ve içinde yaşadığı topluma ait geçmişten intikal eden bilgi ve tecrübeye dayanarak yapmış olduğu tavsiyelerin halk sağlığı bakımından pratik değeri bulunan-

81 Bkz. İbn Mâce, "Tıb", 22.

82 Bkz. Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 155.

ların kabul ve tatbiki mümkün olmakla beraber, modern tıp ilminin kabul edemeyeceği hatta zararlı sayacağı hususları, Hz. Peygamber'den geliyor diye savunmanın ne Kur'an'la ne Sünnet'le bağdaşır tarafı vardır. (Nitekim) Ebû Hanîfe deve idrarı içmeyi kerih görürken, Hz. Peygamber'in tatbikatını inkar etmemiş, fakat böyle bir tedavi yöntemini kendi adına hoş görmemiştir.”⁸³ Sonuç olarak, Hz. Muhammed'den konumuz çerçevesinde gelen hadislerin bilimsel verilere aykırı olanlarını, “Hz. Peygamber bunu demez veya yapmaz” diyerek toptan reddedici bir yaklaşım sergilemek yerine, yaşadığı toplumun hayata bakışını ve kabullerini göz önünde bulundurarak yani Hz. Muhammed'i yedinci asır içinden günümüze taşımadan, ondan gelen rivayetlere metodik şüpheyile seçmeci bir yaklaşım sergilemek yerinde olacaktır. Bu ne kadar yerinde olacaksa, ondan gelen ilgili hadislerde mucizevî anlamlar aramak, bunlara olur olmaz anlamlar yükleyerek izah etmeye çalışmak ve günümüz veri ve tespitleriyle uyuşturmaya çalışmak da son derece yanlış olacaktır. Tüm bunların yanında, İlahiyatçıların, sadece kendilerini yetkin görerek kâinata, tıbbı ve diğer alanlara yönelik hadisleri bir başlarına açıklama çabasından vazgeçmeleri ve o konularda modern bilimlerin söylediklerini naklettikten sonra konuların altından kendi başlarına kalkma çabasından kaçınmaları gerekir.

Enbiya Yıldırım

Enbiya Yıldırım. Trabzon-Hayrat'lı anne babanın üçüncü çocuğu olarak 1965 yılında İstanbul'da doğdu. 1983'de İstanbul İmam Hatip Lisesi'ni bitirmesinin ardından 1987 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1994-2013 yılları arasında Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı'nda çalıştıktan sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne geçti. 1990 yılında Prof. Dr. Mehmet Ali Sönmez'in danışmanlığında İbn Huzeyme ve Sahîh'i ile bilim uzmanı, 1996 yılında da Hadiste Metin Tenkidi ile doktor oldu. 2002 yılında doçentliğe, 2008 yılında da profesörlüğe atandı. Evli ve üç çocuk babasıdır. İngilizce ve Arapça bilmektedir.

83 İ. Hakkı Ünal, “Seçmeci ve Eleştirel Yaklaşım veya Hz. Peygamber'i (s.a.s.) Anlamak”, *İslâmî Araştırmalar*, cilt: X, sayı: 1-3, 1997, s. 45.

Kaynakça

- Ahmed, İbrahim, *Târîhu`l-Felek inde'l-Arab*, Kahire-1975.
- Ali, Cevad, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*, I-X, ysz.-1993.
- Bedr, Abdurrahman, *el-Felek inde'l-Arab*, Trablus-tsz.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *Sahîhu'l-Buhârî*, hzr. Abdulazîz b. Abdillâh b. Bâz, I-VIII+Fihrist, Beyrut-1991.
- Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, hzr. Kemâl Yûsuf el-Hût, I-II+Fihrist, Beyrut-1988.
- el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn, *Silsiletu'l-Ehâdîsi's-Sahîha ve Şey'un min Fıkhîhâ ve Fevâi dihâ*, I-VII, Riyad-1991.
- Fazlur Rahman, *İslam Geleneğinde Sağlık ve Tıp*, trc. A. B. Baloğlu, A. Çiftçi, Ankara-1997.
- el-Hâkim en-Neysâbûrî, Muhammed ibn Abdillâh, *el-Mustedrek alâ's-Sahîhayn*, hzr. Mustafa Abdulkâdir Atâ', I-IV+Fihrist, Beyrut 1990.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, I-II, Ankara-2003
- İbn Balaban, Alâuddîn el-Fârisî, *el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, hzr. Şuayb el-Arnâvut, I-XVIII, Beyrut-1991.
- İbn Haldûn, Abdurrahman, *Mukaddimetu İbn Haldûn*, hzr. Ali Abdolvâhid Vâfî, I-III, Kahire-tsz.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, hzr. Yusuf Abdurrahman el-Mar'aşlî, I-IV, Beyrut-1987.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed ed-Dineverî, *Kitâbu'l-Envâ*, Haydarabad-1956.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sunenu İbn Mâce*, hzr. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, I-II+Fihrist, Beyrut -tsz.
- İbn Manzûr, Ebu'l Fadl Muhammed b. Mukerrem el-Misrî, *Kitâbu Nisâri'l-Ezhâr fi'l-Leyl ve'n-Nehâr*, Beyrut-1983.
- İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, I-VIII+Fihrist, Beyrut-tsz.
- el-Kalkaşendî, Ahmed b. Ali, *Nihâyetu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab*, hzr. İbrahim el-Ebyârî, Kahire-1959.
- _____, *Subhu`l-A`şâ fî Sînâeti`l-İnşâ*, I-XIV, Kahire-tsz.
- el-Karadâvî, Yusuf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, trc. Bünyamin Erul, İstanbul-1991.
- el-Kastallânî, Ahmed b. Muhammed, *İrşâdu's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XV, Beyrut-1990.
- el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi` li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XXII, tsz.-ysz.
- Lebîd b. Rebîa, *Dîvânu Lebîd b. Rebîa el-Âmirî*, hzr. Hamdû Tammâs, Beyrut-2004.
- Mucâhid, İmâd, *Târîhu İlmi'l-Felek*, Beyrut-2001.
- Müslim, Ebu'l Huseyn el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, hzr. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, I-IV+-Fihrist, Beyrut-1983.
- en-Nuveyrî, Ahmed b. Abdilvehhâb, *Nihâyetu'l-Ereb fî Funûni'l-Edeb*, I-XVIII, Kahire-1929.
- er-Reffâ`, Ali Abdullâh, *Ruvvâdu İlmi'l-Felek*, Riyad-1993.
- Şâmî, Yahyâ, *İlmu'l-Felek*, Beyrut-1997.

- eş-Şehristânî, Muhammed b. Abdilkerîm, *el-Milel ve'n-Nihal*, hzr. Ahmed Fehmî Muhammed, I-III, Beyrut-1992.
- et-Taberânî, Suleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, hzr. Mahmûd et-Tahhân, I-XI, Riyad-1995.
- et-Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *el-Câmi' u's-Sahîh*, hzr. Kemâl Yûsuf el-Hût, I+V, Beyrut-1987.
- Ünal, İ. Hakkı, "Seçmeci ve Eleştirel Yaklaşım ve Hz. Peygamber'i (SAV) Anlamak" (*İslâmî Araştırmalar, Hadis ve Sünnet Özel Sayısı*), sayı: X/I (1999), s. 42-58.
- el-Ya'kûbî, İbn Vâdih Ahmed b. İshak, *Târîhu'l-Ya'kubî*, I-II, Beyrut-1960.

KURAMER

2021